

УДК 78.072.2:82-92](438)

ПУБЛІЦИСТИЧНІ ПРАЦІ ЗДІСЛАВА ЯХІМЕЦЬКОГО

Оксана ГИСА

*Кафедра театрального мистецтва,
Тернопільський національний педагогічний
університет ім. В. Гнатюка,
тел. (097) 76-56-366; e-mail: oksana.gysa@mail.ru*

Висвітлено напрями публіцистичної діяльності Здіслава Яхімецького в контексті наукової проблематики європейської музикології. Проаналізовано публіцистику завідувача кафедри музикології Ягеллонського університету З. Яхімецького. Простежено вплив публіцистичних праць З. Яхімецького на встановлення та розвиток польської музикологічної школи.

Ключові слова: європейська академічна освіта, Здіслав Яхімецький, публіцистична діяльність, музична критика, наукова діяльність.

Незаперечним є факт, що про Здіслава Яхімецького (засновника першої у Польщі краківської школи музикознавства, а також одного із перших польських музикознавців з академічним званням) донині немає ґрунтового наукового дослідження.

Протягом останнього часу над вивченням друкованої та рукописної професора кафедри музикології Ягеллонського університету Здіслава Яхімецького частково працювали: У. Граб “Львівська музикологічна школа Адольфа Хибінського та її медієвістичні зацікавлення” [1], Є. Пажизнський “Популяризаторська діяльність Здіслава Яхімецького” [13], В. Позьняк “Здіслав Яхімецький як критик музичний і театральний” [12]. Проте задекларована проблема недостатньо висвітлена в українському та зарубіжному музикознавстві і потребує глибшого осмислення.

Мета статі – висвітлити публіцистичну діяльність Здіслава Яхімецького в контексті культурно-освітніх традицій першої половини ХХ століття.

Вагомою сторінкою діяльності З. Яхімецького були публіцистичні праці. Вони вирізняються від наукових специфікою викладу матеріалу, основою якої є особлива авторська манера оповіді, властива Яхімецькому-публіцисту: мова доступна, образна, відсутні складні наукові формулювання. З. Яхімецький, готуючи публіцистичні праці, уникав складної музичної термінології. Натомість у його статтях натрапляємо на терміни, які можуть бути не завжди зрозумілими для широкого кола читачів – любителів музики. Як бачимо, беззаперечна фаховість публіцистичної діяльності З. Яхімецького була невід’ємною складовою його наукового та педагогічного доробку. До сьогодні великий інтерес серед музикологів та широких верств любителів музики викликають його неодноразово згадані раніше, проте знакові для науки та культури публіцистичні праці “Ріхард Вагнер у світлі листів до пані Матильди Весендонк” (1905) [4], “Музика у Кракові” (1907) [6],

які висвітлюють як персоналії польських музикантів, так і важливі театральні та концертні прем'єри того часу.

Перші публіцистичні тексти (листи і менші статті, опубліковані у варшавському виданні “Музичне відлуння”) З. Яхімецького датовані 1903–1904 роками. З 1905 року З. Яхімецький починає друкувати в “Польському огляді” рецензії та есе, зокрема вже згадану нами працю “Ріхард Вагнер у світлі листів до пані Матильди Весендонк” [4]. Вже у перших публікаціях проявляються ознаки його стилю: захоплення досліджуваними творами, а також об'єктивність оцінок та ґрунтовна аргументація тверджень. Як це буває у критиці (не лише музичній), не зі всіма поглядами автора можна погодитися, та важливо, щоб свої висновки (часто сміливі, інколи парадоксальні, навіть скандальні) рецензент підтвердив ретельними доказами, апелюванням до авторитетних джерел тощо. З. Яхімецький дотримувався цього принципу, наводив аргументи у нешаблонній, індивідуальній та вишуканій формі, послуговуючись влучними дотепними висловами.

Діяльність Яхімецького як критика і публіциста нерозривно пов'язана з популяризуванням музики, а це пояснює мову, яку використовував професор: доступну, образну, позбавлену наукових формулювань. Він унікав спеціалізованої музичної термінології. Натомість можна знайти в його текстах терміни, з розумінням яких може мати проблему читач необізнаний із музикою, проте для пересічного меломана, котрий стежить за подіями музичного життя міста, вони зрозумілі. Беззаперечна фаховість публіцистичного доробку З. Яхімецького виявляється не у використанні недоступної термінології, а, радше, у змістовому наповненні формульованих ним суджень. Після повернення до Польщі З. Яхімецький поповнив музичну періодику серйозними статтями, де представив результат своїх досліджень давньої польської музики; зі знанням і непомильною інтуїцією обговорив також нові оперні прем'єри. Тоді у великій статті (“Час”, 24.06.1907) значного розголосу набула опера Кароля Вайсса під назвою “Польський єврей” [5]. З. Яхімецький зумів протистояти загальній думці й, спираючись на конкретні приклади, оцінив творчеського композитора у відповідному критичному тоні.

У 1926 році професор після шестирічної перерви знову обійняв посаду музичного рецензента у редакції видання “Голос народу”. У цей час у місті відбувалося чимало подій. Краківська публіка мала змогу дивитися протягом сезону кільканадцять інших опер, які рідше виконували, зокрема “Лючія з Ламмермур”, “Дон Паскаль”, “Йонткова помста”, “Марта”, “Єврейка”, “Виведення з гарему”, “Лунатичка”, “Веселі кумасі” та інші. З року в рік оперні вистави чимраз рідше залучали до репертуарів краківських театрів: якщо у першому сезоні ці дійства відбувалися щотижня, то згодом – значно рідше, втрати інтересу до постановки опери були досить різноаспектними. Незважаючи на численність публіки, існували фінансові труднощі, не було належної підтримки і допомоги з боку міської влади, передусім гостро стояло питання відсутності приміщення для оперного театру. З. Яхімецький активно долучався до обговорення цього питання, неодноразово виступав у пресі і на різних публічних подіях, ініціюючи розв'язання проблеми, яка постійно викликала сплеск емоцій у краківських меломанів [12].

Зрештою, З. Яхімецький ніколи не цікавився оперою лише на “власному подвір'ї”, а брав активну участь в обговоренні мистецьких подій, що відбувалися в інших містах. Наприклад, коли в серпні 1932 року в містечку Закопане було створено твір “Гірська опера”, він присвятив цій події цикл статей у формі легких

і популярних фейлетонів, у яких для широкого кола читачів представив “теорію і практику” опери на “відкритому повітрі” [12].

Передплатникам і поціновувачам видання “Голосу народу” професор регулярно повідомляв про новинки видань на музичну тематику, писав звіти з публічних лекцій і рецензії до театральних вистав (наприклад, повна ентузіазму стаття від 14.07.1929 року про виступи Московського художнього театру К. Станіславського).

Публіцистичну діяльність З. Яхімецького неодноразово переривають його виїзди за кордон або до інших польських міст. Проте під час цих подорожей автор завжди занотовував свої спостереження, які репрезентують картину тогочасного культурного життя польських та європейських міст. На підставі статей, опублікованих у квітні 1933 року, з’явилася збірка “Погляд на сучасний італійський театр”, у якій різноаспектно схарактеризовано театральне життя і драматургію Італії. Перебіг мистецького життя Відня репрезентує цикл з кільканадцяти фейлетонів під назвою “В оточеному Відні” (“Голос народу”: 10.11.1933), в якому на широко змальованому культурному тлі автор охарактеризував тогочасний театральний і музичний рух у столиці Австрії. Після перебування у Варшаві З. Яхімецький написав шість статей, присвячених театральним подіям, під назвою “Враження від кількох грудневих днів і вечорів у Варшаві” (“Голос Народу”: 12. 1933) [12].

Упродовж багатьох років професор досліджував театральне мистецтво з позиції музикознавця. Утім, з плином часу він все більше схилився до театральної критики. Саме тому у 1938 році вченого запросили на посаду театального оглядача видання “Ілюстрований щоденний кур’єр”. З. Яхімецький виправдав сподівання театроманів. Уже перші його рецензії стали якісними критичними дослідженнями, оскільки автор поєднав всебічну ерудованість, проникливий погляд справжнього науковця зі сформованими поглядами на мистецтво і легкістю стилю фейлетоніста. Зрозуміло, що названі критерії виявлялися у різній інтенсивності залежно від жанрового спрямування публікації: деякі рецензії були повними гумору фейлетонами, інші – серйозними дослідженнями, що виходили за скромні межі журналістської творчості. Загалом у сезоні 1938–39 років він написав вісімнадцять обширних рецензій, які сповна заслуговують на окреме видання.

У “Польському огляді” (12.1907) вийшла друком стаття З. Яхімецького під назвою “Музика у Кракові” [6], що є прикладом серйозного зацікавлення вченого музичним життям міста. У процесі аналітичного опису події останнього півріччя, автор вирізняв і детально проаналізував концерт краківських композиторів, котрі творили в естетичному контексті мистецького об’єднання “Молода Польща”. Аналізуючи виконувані на концерті твори, З. Яхімецький підкреслює їхні переваги і конкретно вказує на недоліки, а подекуди і зауважує, що декотрим композиторам варто відмовити у праві належати до нового мистецького об’єднання [6].

Після початку Першої світової війни бачимо, що З. Яхімецького, (вже тоді доцента музикознавства Ягеллонського університету) призначено на посаду постійного рецензента краківської газети “Голос народу”. Дуже знаменно, що протягом року він писав винятково театральні огляди, і тільки з 1916 року з’являються також рецензії на концерти. У ці часи настає перше безпосереднє зближення З. Яхімецького з театром. Цей контакт дуже сильний, оскільки його результатом стала не тільки інтенсивна рецензійна праця, але також спроба написання комедії, створення музичного супроводу для п’єс, які ставили на краківській сцені. Як приклад тут доречно згадати музику до вистави за драмою “Повернення Одисея”

С. Висп'янського, засновану на оригінальних старогрецьких мелодіях (11.1917); пісню Розіни, яку виконала Ірена Сольська в опері “Севільський цирюльник” (12.1917), а також музичну ілюстрацію до твору “Пан Йовіальський” (1.02.1918). Праці сценічного композитора З. Яхімецький ніколи не зрікся. У міжвоєнний період він скомпонував музичну оправу однієї з комедій В. Шекспіра. Ще у червні 1939 року написав музику до твору Адама Вільє де Ліль-Адам під назвою “Аксель”, а після Другої світової війни опрацював старі народні італійські пісні для комедії К. Гольдоні “Мірандоліна” [12].

Водночас З. Яхімецький з 1916 року вів музичний розділ у виданні “Голос народу”. Його замітки та оглядові праці публікували у двох рубриках: “З опери” і “З музики”. Саме у цей час Краків переживав об’єктивну фазу мистецького життя. Особливо різноманітною та результативною була діяльність опери. У її репертуарі, крім творів із “залізного” фонду (“Галька”, “Фауст”, “Кармен”, “Мадам Баттерфляй”, “Севільський цирюльник”, “Травіата”), з’явилося чимало менш відомих опер і навіть кілька п’єс, які вкрай рідко пропонували глядачеві: “Орфей” Глюка, “Парія” Монюшка, “Янек” Желенського.

З цікавих публікацій цього часу варто згадати обширні рецензії, присвячені двом книжкам Дж. Райсса (“Гармонія”, “Історія музики”). Співпраця з “Голосом народу” перервалася улітку 1920 року. Протягом кількох наступних років З. Яхімецький не займав місця постійного рецензента, проте вмщував кілька десятків статей у краківських виданнях “Час”, “Ілюстрований щоденний кур’єр”, у тижневому додатку цієї газети “Літературно-науковий кур’єр” тощо.

Серед своїх праць він віддавав перевагу жанру рецензії, в якій були наявні елементи звіту. Саме тому збірка критичних статей у періодиці – це безмежно цінний огляд музичних подій того часу.

Будуючи свої судження на об’єктивних аргументах, З. Яхімецький не боявся протистояти загальній думці. Після прем’єри нової опери Людомира Ружицького у 1909 році в рецензії у “Польському огляді” оглядач гостро розкритикував твір молодого автора: “Панегірики, які у різних формах з’явилися після «Болеслава Сміливого», – справді дуже несмачні, молодому композитору служать негативно, причіпляють йому крила Ікара і є при цьому важкими гріхами проти моралі у критиці, яка як нечесно (негативними поглядами), так і нещиро перебільшеними може звести дилетанта з правильного шляху” [10]. Схожу характеристику має опера “Польський єврей”, рецензія на яку опублікована у 1907 році одразу у двох виданнях: “Час” і “Польський огляд” [5]. Оперу, якої чекали як визначної події, критик оцінив так: “Коротко кажучи, «Польський єврей» п. Вайсса, як і п. Ерлангера (другий композитор, котрий одночасно з Вайссом написав музику до цього самого оповідання), не має умов, аби стати вічним емігрантом по оперних сценах” [5]. У часи, коли тріумфувала оперета, а численна публіка прибувала, щоб побачити кожну новинку, не висловлюючи антипатій навіть після вистави на низькому мистецькому рівні, З. Яхімецький старався “боротись пером” з популяризацією масової культури та послабленням оперних стандартів. “Зузію” А. Реньї професор критикував на шпальтах “Польського огляду” словами: “Важко з більшою наївністю у зав’язці драматичної теми і проведенні її до успішного кінця, як у Зузі. [...] Доли молодого і старого графа Шігетварі так по-дитячому представлені, що в театрику маріонеток на провінційному ярмарку публіка з батогами жадає кращої конструкції у лялькових драмах” [11]. У цьому ж контексті рецензент гостро розкритикував

і твір “Коханий Августин” Леона Фалла: “Цілісність є така нудна, як найнудніший дипломатичний твір і так само оперетково наївна” [11].

Загалом лише в газеті “Голосу народу” З. Яхімецький опублікував 93 рецензії, і, як засвідчує скрупульозний аналіз цих праць, структура їх досить різноманітна, проте змістовне наповнення вражає фаховістю. Правдою є те, що під час рецензування він витлумачив чимало історичних та теоретичних питань, чим спонукав читача замислитися не лише над змістом твору та якістю гри акторів, а й над метою написання опери і над історико-культурним потенціалом твору.

Дещо відрізняється зміст та структура рецензій, вміщених у “Польському огляді”: вступ (переважно стосується загальної ситуації опери як інституції, інформує про обставини, привід для постановки, перераховано назви постановок з репертуару за останній час), головна частина рецензії (тут зазвичай вміщено доволі детальний опис лібрето і музичний аналіз, або якщо опера не є новинкою, то увага зосереджена на характеристиці виконання та на якості роботи окремих виконавців), кінцівка (подібно як у рецензіях у щоденних газетах, не завжди містить висновкові положення, а подекуди розповідає, наприклад, про найближчі плани оперного репертуару).

Традиційно, найбільш змістовну частину становить серединна ланка рецензії. Однак її внутрішні пропорції коливаються залежно від порушеної теми. Наприклад, пишучи в 1907 році рецензію на виставу “Польський єврей” [5], автор досить детально описав лібрето, а також музику опери, натомість подібну у величині частину тексту відвів для критики “складу оперного персоналу” [5], як називав З. Яхімецький виконавців. Оцінюючи виставу “Царевич Ящір” того ж року [8], критик скрупульозно охарактеризував зміст лібрето, оцінив музику Болеслава Рачинського, але критику способу виконання висловив лише в чотирьох реченнях. Винятково вичерпно і глибоко З. Яхімецький проаналізував лібрето і музику опери “Стара казка” Владислава Желенського також у 1907 році [7]. Зрештою, сам аналітик виявив свою підготовку до розпочатої критичної оцінки: “Я наслідуюся виступити з цими думками після п’ятиразового прослухання опери і добросовісного вивчення партитури” [7].

Мовні засоби, які використовував З. Яхімецький у своїх текстах у пресі, є різноаспектними: образні конструкції надавали висловлюванням експресивного забарвлення, а у відповідних моментах – гостроти критики і різкого гумору. Єжи Пажинський охарактеризував стиль З. Яхімецького як мову “чистокровного гуманіста” [13].

Варто зазначити, що З. Яхімецький мав на меті досягнути рівня сучасної польської літературної критики, що помітно, на думку Магдаліни Дзядек, не тільки у спорідненості порушеної проблематики (часто проводив аналогії між музикою і літературою та живописом), але й у дбайливості про “письменницьку майстерню, а особливо – про мову [2]. Складаючи описи творів і постановок, він використовував численні метафори і риторичні фігури, які підсилювали емоційну насиченість тексту та сприяли створенню ефекту “звернення до кожного”, що є виразним засобом творення громадської думки – основної мети кожного періодичного видання. Пишучи, наприклад, про “Пеллеаса і Мелісанду” Арнольда Шенберга, критик стверджував: “Твір Шенберга – це болюча операція, скажімо, сліпої кишки, яку здійснюють без наркозу на тисячі слухачів. Отож нічого дивного, що половина їх, не маючи бажання справді захворіти, покинула зал і диригента-композитора” [3]. В

іншому випадку професор образно охарактеризував творчість Р. Вагнера у такому контексті: “Високо, як дуб прекрасний, виріс над нами геній Вагнер” [9]. Також про цього ж німецького композитора, але вже в іншій статті З. Яхімецького читаємо: “Триєдиним мистецтвом своїм хотів Вагнер впливати на людство, хотів його вознести, вдосконалити, як апостол його відродження” [11, с. 269]. Навіть з поданих вище прикладів видно, що Яхімецький умів сформулювати свої порівняння як гострим способом (у рецензії на симфонічну поему А. Шенберга, стилізовану під “медичну”), так і витонченим, живописним (у висловлюваннях, що стосувалися Р. Вагнера). В обох випадках компаративні конструкції сильно впливають на читача, допомагаючи йому сприйняти текст. Водночас стильова манера показує ставлення автора до предмета оцінювання.

Болеслав Валлек-Валевський писав у “Голосі народу” 1921 року про те, що перо З. Яхімецького “зближається до типу французьких учених, попри факт, що наш музикознавець свої студії відбував під пильним оком німецьких авторитетів” [14, с. 2]. Безсумнівно, мова, яку використовував професор у своїх публіцистичних текстах, попри плин часу, сьогодні теж забезпечила б авторові популярність.

Важливою сферою творчої діяльності З. Яхімецького було написання рецензій на театральні вистави та концертні виступи. У цих працях З. Яхімецький стисло висвітлював основні події культурно-мистецького життя Польщі 1903–1925 років. Роботи, головню, були інформативно-оцінювальними, основний акцент автор робив на висвітленні змісту тої чи іншої мистецької події. За свідченням його сучасників-науковців, критична діяльність професора не завжди імпонувала опонентам у цій сфері діяльності. Інколи рецензії З. Яхімецького, зокрема в часопису (“Голос народу”) були дещо ширшими та описовими. Значною мірою вони були історико-культурологічними, інколи була недостатньо висвітлена якість підготовки та постановки культурно-мистецької події. У такому разі рецензент виконував функції репортера, з метою суб’єктивного опису певної події. На думку польського науковця Єжи Пажинського, його рецензійний стиль – мова “чистокровного гуманіста” [13].

Отже, рецензійна робота З. Яхімецького належить до провідних сфер його науково-публіцистичної діяльності. Статі музикознавця виконували необхідну пізнавально-просвітницьку функцію, оскільки торкалися вагомих подій громадського й мистецького значення, впливаючи на рівень суспільної свідомості та високої духовності в польському середовищі. Публіцистична діяльність ученого на сторінках численної тогочасної преси відіграла позитивну роль у національному музичному процесі та сприяла розвитку й піднесенню музичної культури Польщі.

Список використаної літератури

1. *Граб У.* Львівська музикологічна школа Адольфа Хибінського та її медієвістичні зацікавлення / У. Граб // Науковий вісник Національної музичної академії ім. П. І. Чайковського. Старовинна музика : Сучасний погляд. Кн. 2. – К., 2006. – Вип. 41. – С. 211.

2. *Dziadek M.* Polska krytyka muzyczna w latach 1890–1914. Czasopisma i autorzy / M. Dziadek. – Cieszyn, 2002. – 265 s.

3. *Jachimecki Z.* Z dzisiejszej muzyki nemeckej / Z. Jachimecki // Przegląd Polski. – Kraków, 1905. – Т. 157. – S. 48.

4. *Jachimecki Z.* Ryszard Wagner w świetle listów do pani M. Wesendonk / Z. Jachimecki // Przegląd Polski, 1905. – Т. 157. – S. 472–494.

5. *Jachimecki Z.* Żyd polski. Opera w dwóch aktach Karola Weissa / Z. Jachimecki // Czas.– Kraków, 1907. – № 142. – S. 1–2.
6. *Jachimecki Z.* Muzyka w Krakowie / Z. Jachimecki // Przegląd Polski. – Kraków, 1907. – T. 165. – S. 140–146.
7. *Jachimecki Z.* Muzyka w Krakowie. Stara Baśń. Opera w czterech aktach Władysława / Z. Jachimecki // Przegląd Polski. – Kraków, 1907. – T. 165. – S. 286–299.
8. *Jachimecki Z.* Muzyka w Krakowie / Z. Jachimecki // Przegląd Polski. – Kraków, 1907. – T. 166. – S. 499–514.
9. *Jachimecki Z.* Ewolucja w twórczości Wagnera / Z. Jachimecki // Przegląd Polski. – Kraków, 1913. – № 11. – S. 4.
10. *Jachimecki Z.* Muzyka w Krakowie i nowa opera polska / Z. Jachimecki // Przegląd Polski. – Kraków, 1909. – T. 171. – S. 584–591.
11. *Jachimecki Z.* Opera lwowska w Krakowie / Z. Jachimecki // Przegląd Polski. – Kraków, 1913. – T. 189. – S. 268–273, 399–406.
12. *Poźniak W.* Zdzisław Jachimecki jako krytyk muzyczny i teatralny / W. Poźniak // Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk. – 1953. – № 4(8). – 240 s.
13. *Parzyński J.* Popularyzatorska działalność Zdzisława Jachimeckiego / J. Parzyński // Muzyka. – 1983. – №3. – S. 3–20.
14. *Wallek-Walewski B.* Nowa książka o Moniuszce / B. Wallek-Walewski // Głos Narodu. – № 22, 1921. – S. 2.

Стаття надійшла до редколегії 11.09.2014

Прийнята до друку 21.10.2014

ZDZISŁAW JACHIMECKI'S JOURNALISTIC ACTIVITIES

Oksana HYSA

*Department of Theatrical Art,
V. Hnatiuk Ternopil Institute of Arts,
tel.: (097) 76-56-366; e-mail: oksana.gysa@mail.ru*

The areas of Zdzisław Jachimecki's musicological work in the context of scientific issues of European musicology have been highlighted in this article. Besides the scientific and journalistic activities of Zdzisław Jachimecki, who was the head of the musicology department of the Jagiellonian University at once, also has been analyzed in this paragraph. The influence of Zdzisław Jachimecki's journalistic activities on the establishment and development of the Polish school of musicology has been presented as well.

Key words: European academic education, Zdzisław Jachimecki, journalistic activities, music criticism, scientific activity.